

**Leer- en lofrede tot bevestiging van de waare, weezenlyke, en
eigenlyk gezegde tegenwoordigheid van Jesus Christus in het
hoogwaardigste sacrament des autaaars, uit de woorden der
instelling: Dit is myn ligchaam. Gepredikt op het Beggynhof
te Amsterdam, op den 17 maart des jaars 1773 ...**

<https://hdl.handle.net/1874/373481>

LEER- EN LOFREDE

TOT

BEVESTIGING VAN DE WAARE, WEEZEN-
LYKE, EN EIGENLYK GEZEGDE
TEGENWOORDIGHEID VAN

JESUS CHRISTUS

IN HET

HOOGWAARDIGSTE SACRAMENT DES AUTAARS,

UIT DE WOORDEN DER INSTELLINGE:

DIT IS MYN LIGCHAAM.

GEPREDIKT OP HET BEGGTNOFFTE
AMSTERDAM, OP DEN 17 MAART
DES JAARS 1773.

TER GELEGENHEID VAN DE JAARLYKSCHEN GE-
DACHTENISSE, EN PLECHTIGE FEESTVIE-
RINGE VAN HET HOOGWAARDIG, HEI-
LIG, EN AANBIDELYK AMSTERDAM-
SCHE WONDER-SACRAMENT.

Door W. V. W. P. V.

TE AMSTERDAM,
By THEODORUS CRAJENSCHOT, Boekverkooper.
1773.

LEER- EN LOFRIJDE

TOT

BEVESTIGING VAN DE WAARHEID
LEER EN LOFRIJDE
TEORIE WOLLENDORP

LESUS CHRISTUS

IN HET

HOOCHNOODDELE SNOONWYD DER WAARHEID

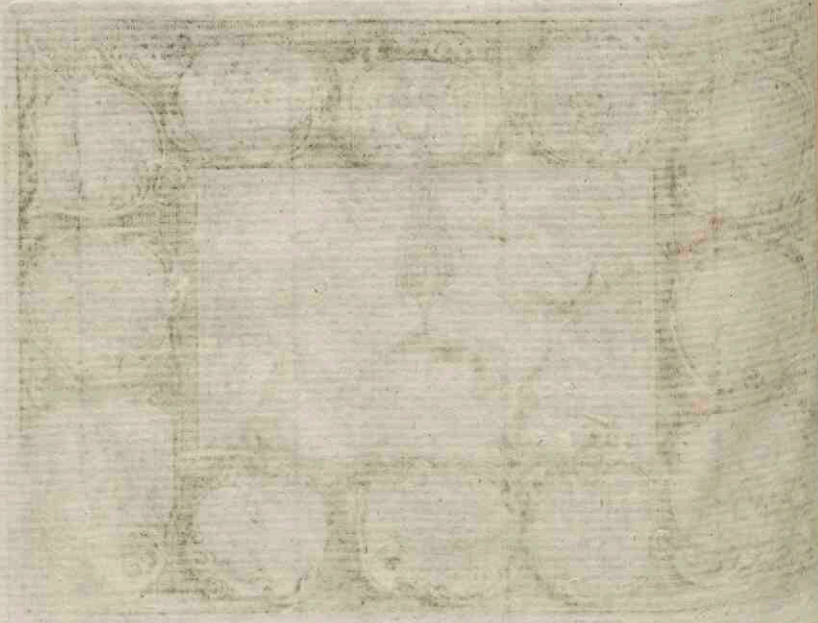
OM DE WOLLEN DER WERELD

DIT IS MYN EIGENNAAM

GEDEELTE OP HET RECHT WOLLEN
AMSTERDAM, OP DEN 11 DE
DES 1717

DE GELIJKHEIT VAN DE WAARHEID
DAGTENS. IN HET HET RECHT
NIEUW VAN HET WOLLEN
HET ALLE HET WOLLEN
SOME WOLLEN

Doot W. W. B. V.

TE A M S T E R D A M
HET GELIJKHEIT WOLLEN

AMSTELS WONDER BEVESTIGD

DE EENHEID
VAN DE
LEER-EN LOFREDE

VAN

P. V. W. P. V.

Men twyfelt min' aan AMSTELS WONDER
Hoe-meer men 's Heilands Woord gelooft;
Dat niet aan Leeraars, in 't byzonder,
Maar aan Gods Kerk den GEBEST belooft. (*)
Wat Ziel word hier niet opgetoogen
Door hem, wiens schrand'ren Predik-Geest
De kracht van 't God'lyk Alvermogen,
Zoo klaar betooft op 't Wonderfeest?

Dat dan ook yder Nederlander
't Onzydig oordeel vryheid laaf,
Om ZAAK en TEEKEN van elkander
Te schiften, naar 't geschreeven staat.
Zoo zal dit Leerstuk yder stichten,
En zetten 't WONDER Luister by;
Zoo zal Vernuft voor Godspraak zwichten;
Vervreemd van twist en vittery.

SOLA FIDES SUFFICIT.

(*) Luc. Cap. XII. vs. 12. Joann. Cap. XIV. vs. 26. Idem
Cap. XVI. vs. 13.

AMSTERDAMSE WERKZAMENHEID
G E L E G E N H E I D
V A N D E
L E E R - E N L O F R E D E

TOT BEVESTIGING VAN DE WAARE, WEEZENLYKE, EN
EIGENLYKGEZEGDE TEGENWOORDIGHEID VAN
JESUS CHRISTUS IN HET HOOGWAAR-
DIGSTE SACRAMENT DES ALTAARS.

W. V. W. P. V.

De LEER, dat *brood* en *wyn* verändren
In 's Heilands leeyend VLEESCH en BLOED,
Daar 't eêlst verstand voor zwichten moet,
Bied *Godsvrucht* hier den Nederland'ren.

Niet dat zy deze Hemel-Giften
Beschouwe als eertyds 't Joodendom,
In 't wrevelig Capharnaüm;
Verblind door vleeschelyke Driften.

't VLEESCH ware onnut, aldus gegeven:
(Gedoodigd Vleesch is haast verteerd.)
't Is JESUS Godheid die 't vereert:
Zyn Woord biedt ons ook *Geest* en *Leeven*.

Dies zie 'k zyn Tolk op 't klaarst betoogen,
Dat deze LEER geen Beeld'tnis maalt:
Dat 's Heilands Bruid niet heeft gedwaald,
Betrouwende op Gods Alvermogen.

Geen

1
Geen Letterheid ontwingt hem 't voordeel;
Zyn Zwaard is JESUS Godlyk woord.
Geen Schicht die ooit zyn Schild doorboort.
Hy strydt met letterkunde en oordeel.

ô Mensch, vol zonden en ellenden,
Die niets dan Glorie-Throonen acht,
Zie hier wat Ned'righeid betracht:
Wil hier uw oog naar JESUS wenden.

God-laster, smaad, mishandelingen;
Dit-all' deert JESUS LICHAAM niet.
Daar hy de onlyd'lykheid geniet,
Schroomt hy geen Dood, of foltering.

Leer hier uw Zinnen dan bereug'len.
Gods alvermogen blyve uw baak;
Ootmoedigheid uw Ziels-vermaak:
Zweef dus op Seraphynen-Vleug'len.

Ken Sterv'ling, ken Gods Wonderwerken;
Ken JESUS Liefde en Ned'righeid:
Smeek, dat de Hemel-Majesteit
Staag uw geloof en deugd will' sterken.

Dan zult ge, ô Ziel, welhaast bevroeden
Dat 's Heilands VLEESCH, als *wááre Spys*,
Op de onbegrypelykfte wyz',
Gantsch Godlyk 's Menschen Ziel' kan voeden.

Die 't OFFERBLOED langs 't Kruis ziet vloeijen,
Erkenn' Gods Liefde, in Lof en Dank:
Befchouw' zyn BLOED als *wááre Drank*:
En *Drink' bet*, om in deugd te groeijen.

ó God, 'k ontvlam door zulk-een Liefde;
En roep, als eertyds *Cypriaan*:
Hoe kan 't met myn vernuft bestaan?
Is 't Dwaasheid die uw Goedheid griefde?

ó Neen: uw Liefde wil my toonen,
Hoe-laag uw grootheid zich verneert:
En hoe myn Ziel word overheerd
Door Driften die uw Godheid hoonen.

'k Heb Schuld, ó God, myn Ziels-verlangen!
Helaas! hoe zwelt myn' hoogmoed niet;
Daar ik 't Bestand van U geniet!
Bereidt myn Ziel om U te ontvangen!

SOLI DEO GLORIA.

GOEDKEURING.

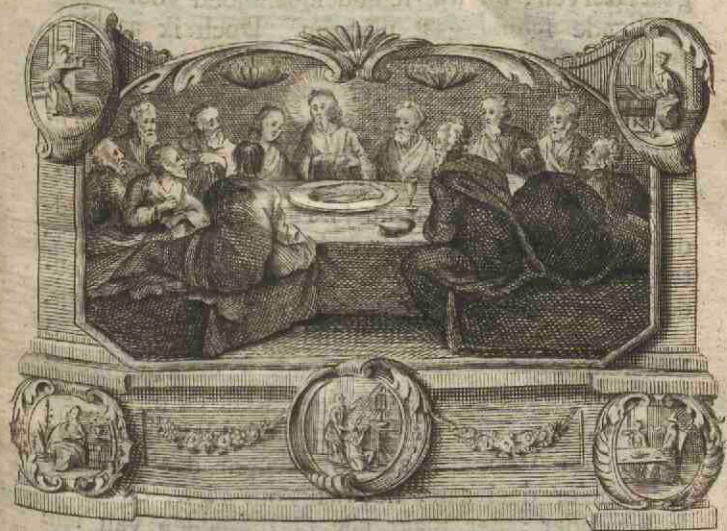
Heb met aandacht gelezen deeze LEER-EN LOFREDE,
die zeer bondig en kragtig opgesteld is, tot bevestiging van
de waare, weezenlyke, en eigenlyk-gezegde Tegenwoor-
digheid van *JESUS CHRISTUS*, in het Hoogwaardigste
Sacrament des Autaars, uit de Woorden der Instelling:
dit is myn Ligchaam; daarom oordeel ik ze waardig door
den Druk gemeen te worden.

Antwerpen 16 April

1773.

A. DE VRIES, Licentiaat in
de H. Godtsgeleerdheid, Cano-
nik Gradueel en Panitensier.
Boekkeurder.

LEER-

LEER- EN LOFREDE, &c.

Hoc est Corpus Meum. * Dit is myn Ligchaam.

MATT. XXVI: 26. MARC. XIV: 22. LUC.
XXII: 19. I COR. XI: 23.

Nooit schitterde de liefde luisterryker; nooit waren de handel, de taal, en de werken van den Middelaar des nieuwen Verbonds wonderwaardiger, dan op de laatste ure van zyn Leeven. Ik erken my zelve den grootsten schuldenaar, o Liefde van myn leeven! o Leeven van myne liefde! die op die ure voor my aan het eerloos hout de dood

gaat sterven, en uw schuldeloos Bloed voor myne verdiende schuld gaat plengen. Doch ik aanbid, en verwonder uwe onbegryplyke liefde, terwyl gy dat allerheiligste Zoenoffer ons allen aanbiedt, en beveelt 'er van te eeten: *Neemt, en eet; dit is myn Ligchaam.*

Hier is nu dat allerheiligste oogenblik, in de laatste Maaltyd; hier staat nu J E S U S, die groote Midelaar, en Wonderdoender in het midden zyner Apostelen, voor het Joodsche Paaschlam het waare geevende in dien nacht, toen hy verraaden en geleverd wierdt.

Hier zullen alle Geslachten van de bewoonbaare Waereld opgetoogen en oplettende weezen, welke de laatste woorden en werken zyn, welk de uiterste en laatste Wil is van dien stervenden Godmensch. Alle Taalen en Volken, alle Geslachten der Waereld hebben 'er deel aan; het raakt ons allen, en elk in 't byzonder; het raakt alle Gezindheden van alle Landschappen en van alle eeuwen, die 'er geweest zyn, nog zyn, en zyn zullen tot het einde der Waereld; de Grieken en Latynen, de Koningen en Vorsten, de Edelen en Onedelen.

Wat Natie is 'er onder de Zon, die geen' eerbied heeft voor het Avondmaal des Heeren? Wat Christen, die het Testament van J E S U S niet met hart en ziel omhelst als het pand van liefde, en als het gedenkteeken van zynen Verlosfer en Zaligmaaker?

Het is eene Maaltyd, welke J E S U S instelt, waarover alle eeuwen zich zullen verwonderen, en waarvan de grootste Monarchen der Waereld zullen eeten. Wie twyffelt, of het is eene kostlyke, eene koninglyke, ja eene hemelsche Maaltyd, overeenkomstig met de waardigheid des Instellers, en heuglyk voor de genoodigden.

J E S U S is 'er de hemelsche en Godlyke Hofmeester; Hy neemt het brood, Hy zegent het, en zegt: *Dit is myn Ligchaam.* Dit is die koninglyke Maaltyd,

tyd, dat Godlyk Banket; dit is het Scheimaal, het Avondmaal, het Verbond en Testament van JESUS God en Mensch met den Mensch.

Het is geen brood, het is geen wyn, schoon zulks aan de zinnen schynt; het is het eigen Ligchaam, het eigen Bloed, uit de Maagd geboren, van de Wyzen aanbeden; het eigen en natuurlyk Ligchaam, dat aan den Kruisse gehangen heeft, en dat nu zit aan Gods Rechterhand; het is het weezenlyke, daadlyke, ligchaamlyke, en waarachtige. Want, *Dit is myn Ligchaam*: zegt de Heer.

Het geloof heeft niet anders van nooden, om verzekerd te worden; de zinnen niet anders, om overtuigd te zyn; een Christen, om 'er de dood voor te sterven, en zyn bloed voor JESUS Bloed uit te storten, dan alleen,

Dit is myn Ligchaam; Dit is myn Bloed.

Vraagt alle eeuwen, zo lang de Christelyke Kerk gestaan heeft, doorreist de Waereld, en vraagt allen Landschappen van het Oosten en het Westen, zo Grieken als Latynen, alle Taalen en Volken: Wat gelooft gy van het Avondmaal des Heeren? Zy zullen alle eenstemmig antwoorden, en zeggen met JESUS: *Dit is myn Ligchaam.*

Laaten alle Protestanten sedert het begin der zestiende eeuw vraagen: wat gelooft gy van het H. Sacrament? Laaten Engelen en duivelen het vraagen. Alle Catholyken van de geheele Waereld zullen luidkeels en eenstemmig antwoorden: *'T is Christus Ligchaam.* Zy zullen dit roepen in leeven en dood, voor Heidenen en Turken, tot aan den dag des Oordeels, en tot voor Gods Rechterstoel toe. Wy kunnen, wy willen geen ander bewys hebben, om overtuigd te zyn, om 'er de dood en het Oordeel op te ondergaan, dan de laafte woorden van Gods eeuwige Majesteit: *Dit is myn Ligchaam.*

Roem vry, o Amftelſtad! op de Wonderen van dit aanbidlyk Wonder; laaten vry uwe oude Burgers Gods grootdaadigheden roemen; laaten allen, die door dit aanbidlyk Wonder gered, geneezen en herſteld zyn in hunne volle gezondheid; laaten nog uwe nakomelingen dank- en vreugdeoffers opdraagen aan dat alom bekend, aloud, en overheerlyk Wonder, dat op zulke onwraakbaare getuigen ſteunt; door zo veele duizenden, die in die dagen leefden, hunne toefſtemming en verwondering in hunne nakomelingen vereeuwigen. Ik heb grooter Wonder te verwonderen. Immers dat het Braambosch brandde en niet verbrandde (a); dat de drie Jongelingen in den brandenden Oven te Babylon ſtonden, zonder dat de hairen hunner hoofden verzengden, noch hunne kleederen naar het vuur rooken, noch hunne mantels eenige verandering ondergingen. Het was zeker zeldzaam tegen den loop der natuure, en verwonderenswaardig: maar het is grooter Wonder, dat de God der Hemelen zo eene overwinnende kracht aan het aldoordringend vuur gegeven heeft, dat het door niemand, dan door den Schepper der natuure bedwongen worde.

Zo was het ook Wonder, dat het uitwendig Teeken, waaronder zyne aanbidlyke Majesteit ons zyn Vleesch en Bloed aanbiedt, in het midden des vuurs ongeſchonden en onbedorven bewaard wierdt. Maar grooter Wonder, dat die Mensch geworden God, die zit aan de Rechterhand der Majesteit in den hoogſten, zo veel voortreffelyker dan de Engelen, (b) hoe hy uitmuntender Naam boven hen geërfd heeft; die het ongenaakbaar (c) Licht bewoont; in wien de Godheid (d) ligchaamlyk woont, geduurig en onophoudelyk, en by alle Geſlachten, in alle Land-

(a) Exod. III.

(b) Hebr. I: 4.

(c) 1 Tim. VI: 16.

(d) Coll. II: 9.

Landfchappen der Waereld zich zelve in zyneigen Weezen en Zelfftandigheid ons aanbiedt, en van ons wil aangebeden en genuttigd worden: *Neemt, en eet; dit is myn Ligchaam*: schoon men by de Oudvaders verfcheidene Mirakelen vindt, die zy getuigen met eigene oogen gezien te hebben, gelyk Cyprianus Lib. de Lapsis, bladz. 94, de H. Optatus Lib. 2. de Schismate Donatist. N. 19. de H. Chryfostomus Lib. 6. de Sacerdotia, en meer anderen.

Het grootste Mirakel, dat de heilige Oudvaders verwonderen in het H. Sacrament, is, dat het Vleesch en Bloed van onzen God en Zaligmaaker op den zelfden tyd aan zo veele duizenden wordt uitgedeeld; dat hy op verfcheidene plaatzen te gelyk tegenwoordig is; dat brood en wyn veranderen, zonder dat de zinnen 'er getuigen van zyn. Hier verwonderen zy Gods Almagt; hier beroepen zy zich op de Schepping van het Geheel-al, op de Menschwording van Gods Zoon, op alle de Mirakelen van het oude en nieuwe Verbond, op de verandering van het water in bloed, van water in wyn, erkennende, dat hier geen minder Mirakel van Gods Almagt zy, dan in de grootdaadigheden van Gods alwerkende Hand.

Het betaamt my dan dit grootste Mirakel, dit allerheiligste Wonder, waarop niet alleenlyk het Wonder by uwe Voorvaders gefchied, maar de geheele Christlyke Godsdienst steunt, voor te stellen. Hierom zullen wy uwe Aandacht de kracht van deeze woorden voordraagen: *Dit is myn Ligchaam*, met alle derzelve gevolgen.

Om verzekerd te zyn wegens de eeuwige Godheid van JESUS CHRISTUS onzen God en Middelaar, steunt het rechtzinnig Christendom op deeze en foortgelyke Texten: Gy zyt de CHRISTUS, de

de Zoon van den leevenden God (a); Het Woord is Vleesch geworden (b); Dit is myn welbeminde Zoon (c): die in alle Bybels van de Waereld, en van alle eeuwen staan, en gevonden worden. Ten tweeden, nergens in eenigen Bybel staat, dat die woorden anders moeten verstaan of begreepen worden, dan zy daar liggen: overzulks die woorden zo verstaan en verklaard zynde, gelyk de letter luidt, overtuigen en bewyzen ons de eeuwige Godheid van JESUS CHRISTUS. Alle menschlyke redenen, alle onbegrypelykheden van dit Geheim, alle tegenspraak der zinnen moeten zwigten, zich gevangen, en ten onder geeven aan de getuigenisse van het zuiver en louter woord van Gods Majesteit.

In alle de Bybels van het Christendom, in alle Taalen, Landschappen en eeuwen worden deeze klare, heldere, en eenvoudige woorden gevonden van drie Evangelisten en van Paulus beschreeven: *Dit is myn Ligchaam.* De Nederlandsche Bybel is uit de oorspronklyke in onze Taal overgezet; en daar vindt men overal by Mattheus, Marcus, Lucas, en Paulus deeze woorden: *Dit is myn Ligchaam.* Ten tweeden, nergens staat in eenigen Bybel, dat deeze woorden: *Dit is myn Ligchaam*, anders moeten verstaan worden, dan zy daar geboekt zyn: overzulks die woorden zo verstaan, gelyk zy daar liggen, volgens hunne eigene, natuurlyke, en letterlyke beteekenis, verklaren, dat de Zaligmaaker zyn eigen, weezenlyk, en natuurlyk Ligchaam gegeven heeft; schoon alle zinnen daar tegen stryden, schoon het aan het verstand onmogelyk schynt, en onvatbaar aan de reden; alles moet zwigten voor de getuigenis en voor de kracht der woorden van Gods eeuwige Majesteit: *Dit is myn Ligchaam.*

(a) Matth. XVI. 16.

(b) Joa. I. 14.

(c) Matth. XVII. 5.

'T is Gods woord, en dit alleen is genoeg, om overtuigd te zyn; 't is Gods woord, de grondslag van het Christendom; 't is Gods woord, buiten het welk de Protestanten geen onfeilbaar gezag erkennen; 't is de regel van het geloof, de rechter van alle geloofsgefchillen; 't is dat woord, daar de duivelen voor zwigten, de natuur, de dood, de Hemel en de aarde aan gehoorzaamen; 't is dat woord, daar zo veele duizende Martelaars hun bloed voor stortten, en de yffelykste tormenten op verduurden; 't is Gods woord, waarop men de onbegrypelykste Geheimen gelooft, zo onvatbaar voor de zinnen, zo onmogelyk voor het verstand. Waarop geloofmen de onsterffelykheid van de ziele? de eeuwigduurendheid van loon en straffe? van helle en Hemel, dan op de getuigenisse van Gods woord? Waarop gelcoft men dat onbegryplyk Geheim van Gods Menschwordinge, en dat het Kind van eene Hebreewfche Vrouwe waaragtig God is, God van God, eeuwig God, zelfftandig met den Vader, en dat die zelfde Godmensch aan het Kruis tusfchen de moordenaars, de pynelykste, en eerloosfte dood gestorven is? (eene ergernis voor de Jooden, en eene dwaasheid voor de Heidenen) Ondertusfchen Gods woord verzekert het u; het geloof is ten vollen overtuigd, hoe onvatbaar, hoe bespotlyk het ook voor het verstand, kennisse, en oordeel zy.

Alle weezens, alle fchepselen, alles, wat het verftand kan denken, wat het oog kan zien, het oor kan hooren, is alles uit Gods woord. Hoor Hemel, hoor aarde! Door het (a) woord des Heeren zyn de Hemelen gevestigd, en alle hunne kracht. 't Is dat woord van God, aan het welk de Hemelen, en aan het welk niets onmogelyk is (b): hy heeft gefproken, en zy zyn

(a) Pf. XXXII: 6.

(b) Pf. CXXXII: 9.

TO LEER. EN LOFREDE.

zyn gemaakt; hy heeft bevolen, en zy zyn gefchapen. Myn woord zal niet ledig tot my wederkeeren, maar zal alles doen, wat ik gewild heb (a). Hemelen aarde zullen voorby gaan, maar zyne woorden zullen niet voorby gaan (b); hy draagt alles op het woord zynere krachte (c); het woord des Heeren is leevendig en krachtig, fcharpsnydende als een tweefnydend zwaard, het gaat door tot de verdeeling van ziele en geest, en de famenbinding des mergs. (d)

Ach myn' ziel, verwonder u niet meer over alle de grootdaadigheden van eenen onbegryplyken God! Laat uw verftand geen aanftoot lyden in zo veele duizende Wonderen; het zy in den loop der natuure, het zy in de Geheimen des geloofs, het zy in de werkinge der genade, verkiezinge of voorbefchikkinge, die noch reden, noch verftand bevatten kunnen (e). By God is niets onmogelyk. Het is voldoende en overtuigende genoeg, dat Gods woord het verzekert.

Hy is de eerfte, de hoogfte, en onfeilbaare Waarheid, die van alle fchepfelen moet geloofd worden (f); die niemand kan bedriegen, of door welke niemand kan bedroogen worden; hy is getrouw in alle zyne woorden, en heilig in alle zyne werken (g); het is onmogelyk, dat God zoude liegen; God is waaragtig, de mensch is leugenagtig. (h)

Wat mensch durft dan Gods woorden wederftreeven? Wie durft eenen anderen zin, eene andere uitlegging, of verklaring geeven, ftrydig aan de letter en natuur van Gods geheiligd woord? Wie zal niet met ziel en geest, en met aanbiedinge van goed en bloed omhelzen, aanneemen, en gelooven; als de onfeilbaare Mond zegt: *Dit is myn ligchaam?*

Hoc

(a) Ifai. LV. (b) Matth. XXIV. (c) Hebr. I.
 (d) Heb. IV. (e) Luc. I: 37. (f) Ps. CXLIV.
 (g) Hebr. VI. (h) Rom. III: 4.

Hoe onbegrypelyk het zy, hoe meer ik myn verstand buige ten dienste des geloofs; hoe grooter en dierbaarder die minnegift is, dat pand van liefde, hoe meer myne wederliefde, aanbidding, en erkentenis voor u moet blaaken en branden.

Hoe straf en streng, o aanbidlyke God, zyn uwe bedreigingen den geenen, die uw heilig woord verdraayen! Al ware het een Apostel, ja een Engel, die iets anders leert, dan uw heilig woord: hy zy vervloekt. Schoon wy, of een Engel van den Hemel u een ander Evangelie verkondigden, beneven het geen wy u verkondigd hebben: zo zeg ik Gelyk wy u te vooren gezegd hebben, nog (a): by aldien iemand u een ander Evangelie verkondigt, beneven het geen gy ontvangen hebt: hy zy vervloekt. En in het Boek der Openbaringe: indien 'er iemand iets by gedaan zal hebben, op hem zal de straf liggen, geschreeven in dit Boek (b): en indien 'er iemand iets afgedaan zal hebben, God zal zyn deel wegneemen van het Boek des leevens, en van de heilige Stad, en van deeze dingen, welke in dit Boek geschreeven staan.

Hoe hebt gy nu het Evangelie verkondigd? o Evangelische Waarzeggers! Hoe en wat hebt gyl. geschreeven van het heilig Avondmaal? Gy groote Paulus, Leeraar der Heidenen! Gy hebt het van geen' mensch, of door geen' mensch, gy hebt het van den Heer zelve ontvangen: in dien nacht, toen hy geleverd wierdt, (c) heeft hy het brood genomen, en gezegd: *Dit is myn Ligchaam*. En gy, o Evangelische Tollenaar! gy zyt 'er zelf tegenwoordig geweest, hoe heeft de Zaligmaaker gesproken? *Dit is myn Ligchaam*. En gy, o Marcus, die de Leerling zyt geweest van Petrus, die 'er tegenwoordig

(a) Gal. I: 8 en 9.

(b) Apoc. XXII: 18 en 19.

(c) 1 Cor. XI.

dig was, hoe heeft hy gesproken? *Dit is myn Ligchaam.* En gy, Lucas, die het door overlevering hebt van hun, die aanschouwers en bedienaars van het woord geweest zyn, hoe was het woord? *Dit is myn Ligchaam.*

Nu zal 'er geen mensch, noch Engel een ander Evangelie verkondigen op straffe van den banvloek; geene Philofoophische spitsvindigheden, geene wiskundige bewyzen, geene menschlyke redenen, geene ongerymdheid, geen schyn van onmogelykheid kunnen de minste kracht, noch invloed op de ziele maaken, daar Gods aanbidlyk woord in zo een heerlyk daglicht gesteld is. En dit in een zo verheven, zo voortreflyk, en zo aanbidlyk Geheim van liefde en genade; daar de Middelaar van het eeuwig leeven slechts weinige uren voor zyn' dood een Verbond gaat instellen, een Testament gaat maaken, en Geheim en Leerstuk gaat vast stellen, het welk aan alle Landschappen, Taalen, en Volken moet verkondigd worden; het welk in het Oosten en het Westen geloofd, geleerd en gevierd moet worden; het welk in alle Bybels van Natien en Taalen met de zelfde letters geschreeven staat, en het welk tot het einde der Waereld geëerbiedigd en verwonderd zal worden.

Hoe overdeftig is het oude Verbond ingewyd, en met wat al plechtigheden! Moyses nam het bloed, en sprengde het over het Volk (a), zeggende: *Dit is het bloed des Verbonds.* De Nederlandsche Bybel zendt u van Mattheus 26. vs. 28 tot de voornoemde plaats. Was het geen natuurlyk en waaragtig bloed, het bloed der offerdieren, daar het Joodsche Verbond door bezegeld en bekrachtigd wierdt? Zo is ook het nieuw Verbond verzegeld door natuurlyk en waaragtig Bloed. *Dit is het bloed van het nieuwe Tes-*

(a) Exod. XXIV: 8,

Testament, het welk vergooten wordt tot vergiffenis der zonden. Was die groote Wonderdoender, de Wetgever des nieuwen Verbonds zo geloofwaardig niet als Moyses? Waarom Moyses, die het Joodsche Verbond met waarlyk bloed bevestigt, naar de letter verstaan, en den Zaligmaaker figuurlyk? en het nieuw Verbond door een' schyn of schaduwe van bloed bezegeld?

De Wet is door Moyses gegeven (a): de genade en waarheid door JESUS CHRISTUS geschied. Waar zag men ooit verdragpunten, burgerlyke besluitten, of staatkundige verhandelingen, die figuurlyk, zinnebeeldig, dubbelzinnig en twyffelagtig waren? Hoe veel te meer betaamde het Gods eeuwige Wysheid, klaar, duidlyk, en volgens de letter zynen Wil en welbehaagen te verkondigen?

't Was een Verbond, maar ook een Testament, de laatste wilschikking, weinige uuren voor de dood van dien Godlyken Testamentmaaker uitgesproken. Wat Vader gebruikt niet de duidlykste en klaarste woorden; om alle twist onder zyne kinderen weg te neemen? Wie durft eens anders Testament veranderen, verminken, of krachteloos stellen? *Eens menschen Testament*, dat bevestigt is, doet niemand te niet, noch doet 'er iets by: (b) hoe veel minder durft een mensch zich zelve verstouten, het Testament van zynen God en Zaligmaaker anders dan naar de letter te verklaren? en zyne woorden anders dan in onderwerpinge van ziel en geest aan te neemen, en te omhelzen?

Het was eene Wet, die alle Volken, alle Taalen, en Natien verplichtte; het was een gebod van den grootsten Koning en Wetgever: *Neemt en eet*; moest de Waereld dan niet weeten, wat zy moest neemen, en eeten? of het een gemeen stuk broods, of wel het

(a) Rom. I. 17. (b) Gal. III. 15.

het eigen Ligchaam van haaren God en Zaligmaaker was? Wat Wetgever spreekt niet duidlyk?

Het was een Leerstuk, dat allen Christenen der Waereld moest verkondigd worden; dat klein en groot, Koningen en Vorsten moest ingeboezemd, voorgesteld, en aanbevolen worden. De Apostelen hadden bevel: Gaat, leert, en predikt allen Volken; (a) alle Volken hebben van der Apostelen tyden zelfs met de Apostelen het Avondmaal gevierd; daar is nooit ergens plechtiger uitwendige Godsdienst-oeffening onder de Christenen gevierd, dan de plechtige Sacrament-viering van het Avondmaal; onder alle Christene Gezindheden der eerste eeuwen, zelfs onder hen, die van de Catholyke Kerke in de vier eerste algemeene Kerkvergaderingen gebanvonnist en veroordeeld zyn: als *Ariaanen*, *Macedoniaanen*, *Nestoriaanen*, *Eutichiaanen*; alle hebben zy het Avondmaal des Heeren plechtiglyk gevierd, en dagelyks herhaald; toen zo wel als nu wierde het onder alle Christenen gevierd.

Hier is nu de groote zaak. Hoe en wat hebben de eerste Christenen van het H. Avondmaal geloofd? hoe en wat hebben de Apostelen geleerd, gepredikt, en aan de Waereld verkondigd? juist het zelfde, het geen zy door de beweeging des H. Geests geschreeven hebben. (b) Wat hebben zy geschreeven? *Dit is myn Ligchaam*, en niet de figuur, de schaduwe, of het afbeeldsel. Apostelen, die dui- zende uren van malkanderen gescheiden waren, die in verscheidene tyden, Landschappen, en Taa- len hun Evangelie beschreeven hebben; Mannen, die voor heidensche Koningen en Vorsten predikten; Mannen, die noch schande, noch tormenten, noch dood vreesden, om Gods waarheden te verkondi- gen, en voor de rechtbank te verklaaren: *Dit is myn*

(a) Marc. XVI: 15. (b) 2 Petr. I: 21.

myn Ligchaam, dit is myn Bloed, alle met eene zelfde stemme.

Het geen de Apostelen geleerd en gepredikt hebben, hebben alle de Oostersche en Westersche Kerken geloofd en erkend; alle de Gemeenten hebben van den beginne des Christendoms het Avondmaal gevierd, gelyk zy van de Apostelen gehoord en geleerd hadden.

Alle de Lyturgien van het Oosten op den naam van Jacobus, Basilius, Chrysoftomus en anderen, zyn openbaare getuigschriften, en belydenissen van het geloof der eerste Christenen; de overeenstemming in het zelfde Geloofsgeheim van de Grieken en Latynen getuigt, dat de Woorden des Zaligmaakers: *Dit is myn Ligchaam*, letterlyk geloofd, geleerd, en aangenomen zyn.

Hoe dikwerf vindt men in de Oudvaderen de benaaming van Ligchaam en Bloed, van waarachtig Ligchaam en Bloed, de verandering van Bloed en Wyn in het Ligchaam en Bloed, het zelfde Ligchaam op verscheidene plaatzen, Mirakelen, onbloedige Offerande, en aanbidding van CHRISTUS in het H. Avondmaal? En om ten vollen overtuigd te zyn, dat de geheele Oudheid, dat de Vaders van de eerste en zuiverste eeuwen voor de Catholyke Kerke, voor de waarachtige Tegenwoordigheid, voor de letterlyke woorden: *Dit is myn Ligchaam*, pleiten: de zevende Artikel van de Nederlandsche Geloofsbelydenisse verwerpt alle Kerkvergaderingen, alle Oudheid van wat plaatzen en van wat Landen het zy; wy neemen gaerne aan, wat anderen verwerpen. Dit is boven dien zeker, dat het geheele Christendom, alle Koningryken en Landen in eenen en den zelfden Godsdienst waren in het Jaar 1500, dat allen, die eene nieuwe Kerk en Godsdienst invoerden, geboren waren in de Catholy-

brood

lyke Kerke, en den Catholyken Godsdienst beoefend hebben.

Wie waren het nu, die de woorden des Zaligmaakers 1500 Jaaren, na dat het geheele Christendom door de gantsche Waereld den zelfden Godsdienst beleeden hadt, eenen anderen Zin gaven, zonder zulke letterlyke texten uit den Bybel aan te voeren, als deeze letterlyke text van alle Bybelen: *Dit is myn Ligchaam?* Het waren menschen, wier verklaring niet hooger ging, dan het gezag, daar die op steunde.

Dit was hunne voornaamste bewysrede: Daar zyn meer texten, die figuurlyk moeten genomen worden, *Het Lam is het Phase, (a) drie korven zyn drie dagen, (b) de besnydenis is het Verbond, (c) alle deze beenderen zyn het Huis van Israël, (d) gy zyt het gulde hoofd, (e) de Steenrots was CHRISTUS, (f) ik ben de waare wynstok: (g) by gevolg ook deeze woorden: Dit is myn Ligchaam.*

Maar het Boek der Scheppinge verklaart zich zelf, hoe de woorden: *de besnydenis is het Verbond*, verstaan moeten worden; in het elfde vers staat: *de besnydenis is het teeken des Verbonds*; Joseph verklaart, wat de drie Korven beteekenen, en wat de vette ossen wilden zeggen; het Boek der Uitgangen 12 - 43 zegt: Dit is de inzetting van het Phase; Ezechiël verklaart, wat de dorre beenderen; Daniel wat het goude hoofd beteekende; Paulus, wat de steenrots; want vs. 4. staat, de geestelyke steenrots: maar nergens heeft CHRISTUS, nergens hebben de Apostelen verklaard, dat deeze woorden: *Dit is myn Ligchaam* anders moeten verstaan worden.

By

(a) Exod. XII. (b) Gen. XL. (c) Gen. XVII.

(d) Ezech. XXXVII. (e) Dan. II.

(f) I Cor. X: 4: (g) Joan. XV.

By aldien men zo mag redeneeren, dan konden alle de onbegrypelykfte Geheimen van den Christelyken Godsdienst verdraaid, verminkt, en krachteloos gesteld worden; by voorbeeld, de onsterfelykheid van de ziele, het Geheim van Gods Menschwordinge, de eeuwigheid van helle en Hemel: dan zegepraalen de Sociniaanen, die op dien zelfden voet de eeuwig Godheid van CHRISTUS loochenen, en alle de letterlyke woorden, die de eeuwig Godheid des Zoons bewyzen, tot eene enkele figuur doen vervallen: het Christendom vervalt tot de grootste afgodery, en alle de beschuldigingen en verwyten tegen den Catholyken Godsdienst over het H. Avondmaal, vallen op alle de Gezindheden, die de eeuwig Godheid van JESUS CHRISTUS erkennen: dan wordenze schuldig aan de gruwelykfte afgoderye, die ooit onder de Heidenen gepleegd is: zy aanbidden voor God eenen mensch, die zo eerloos gekruist is op het galgeveld van Calvarien.

Hoe roepen, hoe verdedigen zich nu de anders gezinden? met welken text van Gods woord wapent men zich zelve? Waarop doet men zyn betrouwen en zyne zaligheid berusten omtrent de eeuwig Godheid van CHRISTUS, dan op deeze letterlyke texten van den Bybel. JESUS is Gods Zoon, Gy zyt de CHRISTUS, de Zoon van den leevenden God, Het Woord is Vleesch geworden, Ik en de Vader zyn één, die zonder tegenspraak naar de letter behelzen al, wat het rechtzinnig Christendom van JESUS eeuwig Godheid geloofst, en belydt.

Maar hoe nu de bewysredenen van Lelius, en Faastinus, Socinus, van Blandrat, van Franciscus David, en van andere Sociniaanen beantwoord? ik weet het niet: maar dit weet ik wel; indien deeze bewysredenen gelden: hier en daar zyn sommige figuurlyke Spreuken, by gevolg moet 'er ook eene

zyn in deeze woorden des Heeren: *Dit is myn Ligchaam*. Dan is het geloof en Godsdienst van de Catholyke Kerke omtrent het H. Avondmaal zo veel te sterker beweezen, hoe meer letterlyke dan figuurlyke Spreuken 'er gevonden worden.

Geest acht! Het woord Is of ZYN, het welk men hier figuurlyk wil doen verstaan, staat vyf duizend, drie honderd en vyftig maal in den Bybel; en zo 'er nu tien, twintig of vyftig figuurlyke Spreuken zyn, dan blyven 'er voor de Catholyken nog vyf duizend en drie honderd letterlyke Spreuken. Indien men nu daarom deeze woorden des Zaligmaers; *Dit is myn Ligchaam*, figuurlyk wil verklaren, om dat 'er tien of twintig zyn, die figuurlyk moeten genomen worden; dan ben ik vry wat meer van den letterlyken zin verzekerd, om dat 'er vyf duizend en drie honderd letterlyke texten in den Bybel staan, die my noodzaaken, om ook deeze woorden: *Dit is myn Ligchaam*, naar de letter te verstaan; Texten, die volmaakter met JESUS woorden over een stemmen: de Hemelsche Vader zegt: *Dit is myn beminde Zoon*; (a) en Gods Zoon zegt: *Dit is myn Ligchaam, dit is myn Bloed*; waarom nu de Vader in den letterlyken, en de Zoon in den figuurlyken zin verstaan? JESUS is Gods Zoon, enz. enz.

Maar wondere bestiering van Gods Wysheid! hoe twyffelagtig, hoe onzeker wordt Gods woord, wanneer men het uit zyne letterlyke beteekeninge tot eene figuur overbrengt? hoe veelerhande figuren kwamen 'er niet aan den dag, na dat de Catholyke Kerke 1500 jaaren in het vreedzaamig bezit van den letterlyken zin was geweest? Overal leerde en geloofde men het zelfde, alle Koningryken waren in eenen en den zelfden vreedzaamigen Gods

(a) Matth. XVII.

Godsdienst; overal vindt men ten platten lande maar eene publike Kerk, die van de eerste tyden, dat het Christendom gepredikt en aangenomen is, den zelfden Godsdienst beleedt, tot dat 'er zo veelde verdeeldheden in het Christendom opreezen.

Wie zal nu optellen alle de verscheidene en met elkandere strydende figuurlyke uitleggingen? Zwingel, Carelftad, Bucerus, Oecolampadius, Calvinus, ieder verdedigt zyne manier van figuurlyke verklaringe; Luther telt 'er tien in Tom. (*) Du Perron 25, en Bellarminus, (†) met a Lapide over 1 Cor. XI. getuigt, dat 'er in het jaar 1577 een boek in het licht kwam met 200 verscheidene figuurlyke verklaringen; en Adam Contzen toont en bewyst uit de Hoofden van andere Gezindheden 84 verscheidene figuurlyke verklaringen. (§)

Het is aan alle inwoonders van Europa bekend, hoe veele en verscheidene gevoelens 'er nog op den dag van heden over de zelfde woorden zyn; hoe onze Tegenstreevers elkanderen veroordeelen, en afzonderlyk hun Avondmaal vieren; terwyl zy 250 jaaren met elkanderen getwist hebben, zonder dat de een den anderen heeft kunnen overtuigen. Deeze twisten duuren nog. Mannen, die zo verbitterd waren tegen de Catholyke Kerk, dat zy die als eene afgodische Kerk, als een Babylon, en als eene bedorvene Kerk uitkreeten, en wel byzonderlyk in het stuk der letterlyke woorden en weezenlyke Tegenwoordigheid van JESUS CHRISTUS in het H. Avondmaal, kunnen allen in zo eene lange reeks van jaaren met malkanderen nog niet over een komen, hoe de woorden des Zaligmakers, die zy alle in hunne Bybels opgeslooten hebben, moeten verklaard worden. Nu

(*) In Tomo: quod verba Coenâ adhuc firmiter steur.

(†) Bellarm. de Euch. Fol. 417.

(§) Adam Contz. over 26 Cap. van Matth. 11. 23.

Nu lust het my die groote party van Europa te hooren over myne textwoorden: *Dit is myn Ligchaam.* Lutherus (*) bevestigt het geloof der wezenlyke, daadlyke, en ligchaamlyke Tegenwoordigheid van CHRISTUS Ligchaam en Bloed in het H. Avondmaal; hy staaft zich op Gods woord; hy toont, dat, indien men die klaare, duidelyke, en eenvoudige woorden des Zaligmaakers tot eene, figuur mag brengen, onder voorwendfel, dat 'er op andere plaatzen der Schriftuur ook wel figuurlyke texten gevonden worden, dit is de deur wyd open zetten, om den geheelen Bybel omtrent alle Geloofsgeheimen figuurlyk te verstaan. Dat men gevolglyk schuldig is met den zelfden geest en onderwerpinge de woorden van JESUS aan te neemen, gelyk in andere Geloofsgeheimen, zonder zich aan menschylyke reden, of aan de natuur te stooren. Dat 'er in de Instellinge van het H. Avondmaal niet gesproken wordt noch van geloof, noch van den H. Geest, noch van figure: maar dat JESUS gezegd heeft: *Dit is myn ligchaam:* en niet het geloof zal 'er u aan deelagtig maaken. Dat het eeten, waar van de Zaligmaaker hier spreekt, geen geestlyk eeten is, maar een eeten met den mond des ligchaams. Dat de mededeeling en vereeniging door het geloof ook geschiedt: en voltrokken wordt buiten het H. Sacrament. Dat men niet kan gelooven, dat CHRISTUS hier niets byzonders zoude gegeeuen hebben door de woorden, die zo net, zo duidelyk, en sterk zyn, en dat men wel ziet, dat zyn inzicht was, om ons te verzekeren van zyne gaven, ons geevende zich zelyen. Dat de gedachtenis van zyne dood, die hy ons beveelt, zyne Tegenwoordigheid niet uitsluit: maar ons verplicht, om zyn Ligchaam en Bloed te ontvangen, als een Slagt offer voor ons ge-

(*) Luth. Tom. de Coena Dom. Tom. 7. Fol. 277.

offerd, ten dat die Offerhande de onze wordt met 'er van te eeten. Dat het wel waar is, dat het geloof 'er by moet komen, maar alleen om het met vrucht en voordeel te ontvangen; anderszins dat men het ook zonder geloof kan ontvangen, en dit bewyst hy uit Paulus; (a) hy voegt 'er by, dat Paulus over al spreekt van Ligchaam en Bloed, en van geene figuur; dat de godloozen CHRISTUS onteeren, niet in zyne gaven, maar in zyn eigen Perfoon.

Hoort nu Melancton zynen leerling: (*) indien gy om menschlyke redenen loochent, dat CHRISTUS in het H. Avondmaal is: wat zal uwe Conscientie in de bekooringe zeggen? Wat oorzaak zal zy by brengen, om zich af te zonderen van de overeenstemminge der Kerke? Dan zullen die woorden (*Dit is myn Ligchaam*) blikfemen zyn. Wat zal hier eene benaauwde ziel tegen zeggen? met wat Schriftuurplaatze, met wat woord van God zal zy zich wapenen, of overtuigen? Zegt uwe Conscientie: dit moet figuurlyk verstaan worden; Gods woord moet men hooger stellen, dan het oordeel der zinnen.

Slaat nu open de Augsburgsche Belydenis, de eerste en voornaamste, die in volle vorm en openbaarlyk is nitgegeven, en geteekend door de Vorsten des Ryks. De tiende Artikel over het Avondmaal luidt aldus: Het Ligchaam en Bloed van JESUS wordt waarlyk gegeven aan de geenen, die het Avondmaal eeten: in het Avondmaal des Heeren zyn het Ligchaam en Bloed van JESUS waarlyk en in zelfstandigheid tegenwoordig, en wordt waarlyk gegeven met het brood en den wyn aan de geenen, die het ontvangen.

Melancton, die de opsteller was van de Augsburg-

(a) 1 Cor. XI.

(*) Lib. de Corp. & Sang. Dom.

burgsche Belydenisse, getuigt, dat de Artikel van het Avondmaal door Gods woord in de Augsburgsche Belydenisse also is voorgesteld: dat het waare Ligchaam en Bloed van JESUS waarlyk tegenwoordig zyn, uitgedeeld, en ontvangen worden in het Avondmaal onder de Gedaante van brood en wyn. Wat gelooft de Catholyke Kerk anders, en wy met haar?

Straasburg met de drie andere steden heeft ook zyne Belydenis over den figuurlyken zin overgeleverd; ieder heeft zynen aanhang gehad, bittere vyandschappen en verschillen zyn 'er opgereezen; Luther met de zynen verdedigt de letterlyke woorden; Zwingel de figuurlyke, ieder verdedigt zyn gevoelen tot de dood toe; Boeken, Geloofsbelydenissen, Predikationen, Synoden zyn 'er ontelbaar van wederzyde.

Maar hier zullen wy hen hooren pleiten voor het geloof der Catholyke Kerke. Lutherus roemt, dat niemand beter dan hy den letterlyken zin van die woorden verklaard heeft; hy blyft het doen, en al wat hy bewyst, is voor de Catholyke Kerke, die in alle eeuwen en tyden op de letter van die woorden haaren Godsdienst gevestigd heeft.

Nu komen de Zwingliaanen van hunnen kant, en zeggen en bewyzen, wanneer die woorden letterlyk verstaan worden, dan volgt daar uit de Transsubstantiatie, de Offerande, de aanbidding, en Priesterschap. Ulricus Zwingel zegt by Hospinian over het jaar 1527 bladz. 49. CHRISTUS heeft niet gezegd: Dit Brood is myn Ligchaam, hier onder is myn Ligchaam, dit Brood omvat myn Ligchaam, myn Ligchaam is met dat Brood; maar CHRISTUS heeft gezegd: *Dit is myn Ligchaam*, het geen ik u geef, is myn Ligchaam; men kan wel zeggen: dit is wyn, wanneer het water in wyn veranderd is, maar men kan niet zeggen: water, water blyvende,

de, is wyn; zo kan men ook niet zeggen, dat, brood, brood blyvende, CHRISTUS Ligchaam is, maar wel het geen brood schynt te weezen is myn Ligchaam. Hier leeren de Zwingliaanen Luther, dat hy volgens zyne leerstelling gelooven moet, het geen de Catholyke Kerk gelooft: dat het brood verandert in het Lighaam van CHRISTUS, dat 'er na de Consecratie geen brood meer is, maar het eigen Ligchaam van CHRISTUS.

Het Synode van Czenger zegt: (a) de roede van Moyses was geen serpent dan door verandering, de Huisvrouw van Loth was geen Zoutsteen dan door verandering, het water van Egypte geen bloed, noch het water wyn dan door verandering: Zo is ook het brood niet het Ligchaam van CHRISTUS dan door verandering; en dit is de Transsubstantie, die, hoe haatelyk zy ook by andere gezindheden zy, evenwel vry gelykvormiger is aan de woorden des Zaligmakers: *Dit is myn Ligchaam*, dan de medezelfstandigheid, de broodwording, of de alomtegenwoordigheid der Lutheraanen.

Calvinus zegt: (b) De eenvoudige zin van deeze woorden kan niet bestaan, ten zy het brood in het Ligchaam verandere. Beza verklaart: (c) men kan niet aandringen op de letter van deeze woorden: *Dit is myn Ligchaam*, of de Paapsche Transsubstantie moet bevestigd worden. En wederom: (d) wy hebben dikwerf gezegd, en herhaalen het nog, dat men in der daad de letter deezer woorden niet kan behouden, of de Transsubstantie moet bevestigd worden; en in zyne famenhandeling te Moubeljar bladz.

(a) In Syntagmate Confessionum.

(b) Defens. 2. pia & orthodox. de Sacr. Tom. 7. pag. 773. Colum. 1.

(c) De Cæna Dom. conf. Westph. pag. 215.

(d) Pag. 102.

bladz. 32, dat, indien men de woorden der Instelling letterlyk opvolgt, de Catholyken 'er boven de Lutheraanen den waaren zin van begrypen.

WEGENS DE AANBIDDING zullen wy niet minder bevestigd worden door hen, die het verfte van onzen Godsdienst af zyn. Calvinus spreekt daar van aldus: (a) Heshufius kan niet ontkennen, dat CHRISTUS moet aangebeden worden in het brood, of onder het brood; want waar hy ook zy, hy kan van zyne eere en aanbiddinge niet beroofd worden. Wy hebben altoos geredeneerd: indien CHRISTUS in het brood is, dan moet hy onder het brood aangebeden worden. Kemnitius zegt: (b) niemand ontkent, dat God in de Eucharistie moet aangebeden worden, ten zy hy loochene, of rwyffele, dat God 'er tegenwoordig is. Urfinus zegt: (c) in het gevoelen van de Ligchaamyke Tegenwoordigheid beftaat ook de Paapsche aanbidding, de Offerande, en de geheele Paapsche Mife. Dallaius zegt in zyne Apologie, (d) onderteevend door Mestresat, Drilincourt en Albertinus, dat de aanbidding van de Eucharistie een gevolg is van de Roomsche Leere, voor zo veel het recht en de daad belangt; en indien het Voorwerp, het welk men het Sacrament van de Eucharistie noemt, in zelfftandigheid het Ligchaam van CHRISTUS is, gelyk zy gelooven, dan is het blykbaar, dat men het kan en moet aanbidden, aangemerkt het Ligchaam van CHRISTUS een aanbidlyk Voorwerp is. De Ministers van Turingen verklaaren openlyk, (e) dat zy met de Catholyken het Sacrament getrouwlyk zouden aanbidden, indien zy geloofden, dat het Ligchaam des Heeren aldaar met 'er daad tegenwoordig ware.

(a) Lib. de vera part. Corp. Christ. in Coena Tom. 7. Fol. 862. Col. 1. & pag. 844.

(b) Examen Sess. 3. Conc. Trid. pag. 151.

(c) Part. 2. de libert. hom. quarst. 78. (d) Apolog.

(e) Apol. Cont. ult. conf. Lutheri. anno 1545.

piniaan zegt: (a) wanneer men de Ligchaamlyke en daadlyke Tegenwoordigheid van CHRISTUS aanneemt, dan kan de Offerande der valsche Christenen niet uitgeroeid worden. De Ligchaamlyke Tegenwoordigheid is de bron der Pauslyke Misse, de grondslag, en zuil, die dezelve onderschraagen, vaststellen en bevestigen. De Heer Jurieu, Minister in Vrankryk, zegt: (b) Waarom de Catholyken verworpen, na dat wy de Lutheraanen hebben aangenomen? De onzen antwoorden: de Lutheraanen neemen het wezen des broods niet weg, zy aanbidden de Eucharistie niet, zy offeren dezelve niet op tot eene Offerande, zy neemen de eene gedaante niet weg.

Zo veel te erger voor hun, zegt men ons, 't is hierin, dat zy kwaalyk redeneeren, en hunne grondbeginselen niet volgen; want indien het Ligchaam van CHRISTUS in der daad aldaar tegenwoordig is, dan moet men het ook aanbidden, dan moet hy aan zynen Hemelschen Vader geofferd worden, dan is hy 'er geheel onder elke gedaante. Zeg niet, dat gy deeze gevolgen ontkent, want zy vloeyen beter en natuurlyker uit uw leerstuk, dan die gy ons aanwryft; het is zeker, dat uwe Leer over het Avondmaal het beginsel is van de dwaaling, de verandering van wezen is 'er op gegrondvest; het is daarop, dat men de aanbidding bevolen heeft, men kan 'er zich niet gemaklyk van ontdoen, de menschlyke reden leidt 'er naar toe, men moet CHRISTUS aanbidden, waar hy ook zy.

De Godgeleerden van Wirtenberg, na de dood van Luther, verwerpen de daadlyke tegenwoordigheid van CHRISTUS in het brood, om dat daar noodzaak-

(a) Part. 2. Hist. Sacram. Fol. 5. et Fol. 181. mo. 75. a.
 (b) Consultatie wegens den vrede aan Doctor Schultet.
 (c) Hospinian. 64. 1561.

zaaklyk uit volgt de aanbidding en de Offerande, zeggende: zy (de verdedigers der letterlyke woorden) zullen altyd de zelfde reden hebben den hemselfchen Vader te bidden, om hen te verhooren door zynen Zoon, dien zy daar tegenwoordig stellen. 't Was een oud gebruik van allen, die ootmoedig om genade smeekten, het Kind des geenen, dien men om genade badt, in hunne handen te neemen, en het zelve aan zynen Vader te vertoonen, om hem door deszelfs tusfchenkomfte tot barmhartigheid te beweegen. Op de zelfde wyze, zeggen zy, dat niets ons kan beletten, om CHRISTUS tegenwoordig zynde onder het brood aan zynen Vader te vertoonen, om hem tot verzoening en genade te beweegen. Het zal gemaklyker zyn de Transubstantiatie te beweeran, dan het hun zal zyn dezelve te bestryden, die, schoon zy dezelve met woorden verwerpen, niet nalaaten te verzekeren, dat het brood het weezenlyke Ligchaam van CHRISTUS is.

Tot dus verre hebt gy gehoord, hoe standvastig de Catholyke Kerk de letterlyke woorden van JESUS geloofd, verdedigd, en altoos bewaard heeft: hoe Luther met de zynen de letter van deeze woorden roemt, en bekrachtigt: maar ook hoe de andere Gezindheden leeren, wat de gevolgen zyn, als men geloofd, dat JESUS CHRISTUS daar waaragtig tegenwoordig is. Nu vraag ik, waarom CHRISTUS Ligchaam daar tegenwoordig is, zo dra de woorden des Zaligmaakers gesproken zyn, en nog eer het van de geloovigen gegeeten wordt? En uwe toestemming zal met my antwoorden: Hy is 'er, om onze smeekingen en gebeden aan te neemen, en dezelve aan den Vader op te draagen; Hy is 'er, om zich zelve tot een Zoen-offer op te offeren, want hy is altoos en overal de Hooge-Priester

ter (a), hy pleit altoos voor ons by zynen Vader, (b) hy is onze Pleitvoegt en Advocaat; zyn geheiligd Ligchaam kan niet zyn zonder het Priesterampt te bedienen, hy is de eeuwige Offeraar en Offerande, de Offeraar en Offerande, die aan het kruis zich offerde en geofferd wierdt, is hier de zelfde, alleen in manier van offeren verscheiden; daár bloedig, hier onbloedig.

Nu begrypt ieder man wel, wat de woorden van den Zaligmaaker, naar de letter verstaan, behelzen leeren, bevatten, en aan het geloof voordraagen door de getuigenis van andere gezindheden; naamlyk, aanbidding, verandering van Weezen, Offerande, Communie onder eene gedaante, met één woord alles, wat de Catholyke Kerk geloofd heeft, en altoos en overal zal gelooven. Maar nu dwingt my de lust en nieuwsgierigheid, om te weeten wat men zou moeten gelooven, indien de woorden: *Dit is myn Ligchaam*, figuurlyk verstaan wierden.

Doch gy hebt reeds gehoord, hoe veelerleie figuurlyke verklaaringen 'er aan den dag kwamen ten tyde van Lutherus; hoe veele 'er te vinden zyn by du Peron, Bellarminus, en Adam Contzen; en het is by allen bekend, hoe veelerleie gevoelens 'er zyn onder de andere Gezindheden wegens het Avondmaal; men kan ze vinden in Syntagmate Confessionum, te Geneve gedrukt. Dit is zeker, dat alle figuurlyke verklaaringen buiten Gods woord zyn, en alleen maar steunen op het gezag der geenen, die dezelve voordraagen; gevolglyk gelden ze niet hooger dan hun gezag, dat slechts menschlyk is. Evenwel begeer ik te weeten, wat hoogdraavende taal, wat kracht van woorden, wat welspreekendheid men gebruike, om de verhevenheid van dit Geheim uit te drukken.

Calvinus zegt: met de teekenen moet ons de waarheid

(a) Rom. 8. et Hebr. 7. (b) I Joan. II: 2.6.

heid gegeven worden (a); onder de teekenen ontvangen wy waarlyk het Ligchaam en Bloed van JESUS CHRISTUS. En Lib. 4to getuigt hy, dat de Verborgtheid der Eucharistie een onbegryplyk werk is van Gods Almagt, een onvatbaar Geheim voor het verstand, en dat hem de woorden ontbreken, om zyne gedachten, uit te drukken, en dat zyne gedachten, schoon verre boven zyne uitdrukking, echter niet evenaaren aan de hooge verhevenheid van dit onuitspreeklyk Geheim. Dikwerf vindt men het Ligchaam met 'er daad, het waaragtig Ligchaam enz. Anderen zeggen: (a) dat het Avondmaal, wettig bediend, ons mededeelt alle de schatten van den Hemel, het Vleesch en Bloed van JESUS CHRISTUS, vergeeving der zonden, vrede in het gemoed, heiligmaaking in de ziele, het recht tot de gelukzalige onsterfelykheid.

Om nu nog meer verzekerd te zyn omtrent den grond en de waarheid van dit hoogwaardig Geheim, daar men zo veel over getwist heeft, en daar men zo veele beschuldigingen en lasteringen opgebouwd heeft, hoort de drie belydenissen van de Hoofdreligien van Europa; De Augsbursche Belydenis Art. 10 in Synt. Met brood en wyn wordt waarlyk gegeven het Ligchaam en het Bloed van CHRISTUS aan de geenen, die het Avondmaal eeten. De Catholyke Belydenis Conc. Trid. sess. 13. Cap. 1. Onder de Gedaanten van brood en wyn is het Ligchaam en het Bloed van CHRISTUS waarlyk, daadlyk en in zelfstandigheid tegenwoordig. De Nederlandsche Belydenis Art. 35. Het geen van ons gegeten en gedronken wordt, is het eigen en natuurlyk Ligchaam, en het eigen Bloed van CHRISTUS, niet door

(a) Lib. Inst. 4 Cap. 17. Num. 17. et Lib. 4 C. 17. n. 32.

(a) Albertin. Fol. 258. en Dallaius over 2 Cor. 5. 14, en Mellrefat Fol. 140.

door den mond des ligchaams, maar door den geest des geloofs.

Nu kan ieder onderzoeken, op welke Bybeltex- ten die Geloofsbelydenissen gegrondvest zyn. De Catholyke Kerk staat onwrikbaar en onveranderlyk in alle Landfchappen en tyden, in het Oosten en Westen, by de Grieken en Latynen op deeze klaare, heldere en eenvoudige woorden van Gods eeuwige Majesteit by drie Evangelisten en by Paulus beschreeven: *Dit is myn Ligchaam*. Ondertusfchen is het onbegryplyk voor het verstand, hoe bedaarde en gemoedelyke Lieden, die op Gods woord roemen, en niet anders dan den Bybel voor den Rechter der geloofsgefchillen houden, zulke klaare woorden van Gods eeuwige Majesteit durven tegenspreken; maar nog meer, met wat gemoed of Confcientie durft men zulke menschen als afgodendienaars en als valsche Christenen betigten, en hunne Kerk als een Babylon uitkryten? Menschen, die zich op de letter van den Bybel beroepen, en zelfs hun bloed aanbieden, om op en voor Gods woord de dood te sterven; maar nog verder, men heeft reeds 250 jaaren onder onze Tegenstreevers getwist, gepredikt, geschreeven, en alles opgezocht, wat het verstand kan uitdenken; men veroordeelt elkanderen, men houdt afzonderlyk Avondmaal, en daar is nog geen Rechter of Bybel, die het laatste vonnis hebbe uitgesproken. De zaak is nog zo, als toen Zwingel en Luther begonnen, en de Bybel zegt nog, en zal eeuwig zeggen: *Dit is myn Ligchaam*.

Overdenkt nu de algemeene overeenstemming van de Catholyke Kerke in alle eeuwen en Landfchappen, en wel byzonderlyk in de vyftiende eeuw, in welke allen eensgezind geloofden, en eenstemmig getuigden, dat de Zaligmaaker zyn eigen Ligchaam en Bloed in Zelfstandigheid ons aanbiedt.

De waarheid dan nu bevestigd zynde door de
woor-

woorden van Gods eeuwige Waarheid, zou het nu myne plicht zyn, om op alle de opwerpfelen uit de Schriftuur, uit de reden, uit de onbetaamlykheid, uit de onmogelykheid, uit de afgoderye enz. te antwoorden: maar geeft acht; met twee woorden is alles, wat het verstand bedenken kan, beantwoord. Wy hebben twee pleitvoogden buiten de Kerk; laaten anderen vraagen, en opwerpen: hoe het Ligchaam van CHRISTUS op verscheidene plaatsen, op den zelfden tyd, en onder eene zo kleine Hostie kan zyn? Hoe CHRISTUS in het H. Sacrament kan weezen, daar hy zit aan de Rechterhand Gods? De Lutheraanen zullen voor ons pleiten, die zo wel als de Catholyken de wezenlyke en waaragtige tegenwoordigheid van CHRISTUS in het H. Avondmaal gelooven.

Laaten de Lutheraanen alles opwerpen tegen de aanbedding, de Offerande, de Transsubstantiatie enz. Andere Gezindheden, gelyk gy reeds gehoord hebt, zullen voor ons pleiten: indien die woorden naar de letter verstaan worden, gelyk gyl. zegt, dan zyn de voorgemelde dingen gevolgen; het ligt in de woorden opgeslooten, de Catholyken begrypen 'er den zin beter van dan gylieden.

De waarheid dus in het daglicht gesteld zynde, volgt en vloeit 'er van zelf uit voort de hoogachting, het ontzag, en de eerbied. Mirakelen worden niet meer verwonderd, daar men zulk een aanbidyk, Godlyk en hemelsch Mirakel dagelyks onder de oogen heeft; over 't welk wy vry met verwonderinge mogen uitroepen: schoon gy de Almagtige zyt, gy kunt geen grooter Mirakel werken, o Heer! Schoon gy de Allerwyste zyt, gy wist geen grootere genade-gift te geeven; schoon gy de allerrykste zyt, gy hadt geen dierbaarder pand, geen' ryker schat dan uw eigen Vleesch en Bloed. Hoe groot, o God, is uwe aanbidyke Liefde! hoe
hoog

hoog de waardigheid, tot welke gy ons verheft, om uwe gasten en disgenooten te zyn. Maar, o aanbiddelike Majesteit! vermeerder in ons het geloof op uw geheiligd woord gegrondvest, want nooit zyn de aandoeningen, overdenkingen en betrachtin- gen vuuriger, leevendiger, en doordringender in hun, die aan dat allerheiligste Geheim dagelyks deelagtig zyn, dan wanneer het geloof het allersterkste, het zekerste en onwrikbaarste is.

Heer, waar zullen wy gaan? Gy hebt de woor- den des eeuwigen leevens! ik ben schuldig naar uw woord te luisteren, uwe Stem te gehoorzaamen, en niet die van andere menschen, die zo ydel zyn als de ydelheid zelve, en die uw woord volgens hun goeddunken willen verklaren. 'Er is geene zekerheid, geene onfeilbaarheid dan op uw heilig woord; alle menschen zyn bedrieglyk, onderhevig aan mistastingen, aan dwaalingen, aan verscheide- ne driften en hartstochten; en wanneer meer dan thans onder zo veelerhande gevoelens over den Christelyken Godsdienst? Vaart wel dan alle Philo- soophen, vaart wel alle wyze Redeneerders, Vaart wel alle menschlyke gedachten! JESUS en zyn woord is myne vaste Steenrots, myn sterke wapen- schans, myn onbeweeglyk anker; hier ben ik over- winnaar, hier rust ik op, hier sterf ik op, hier mede gaa ik vol vertrouwen voor Gods Rechter- stoel.

Abraham geloofde wel op hoop tegen hoop, (a) tegen allen schyn van mogelykheid, (b) uit een on- vruchtbaar lichaam een gezegend Kind te zullen ontvangen; Abraham gehoorzaamde uwen woorden; hy moest zynen Zoon dooden en offeren; de natuur gehoorzaamde; alle schepselen volbrengen uwen Wil; op uw woord stut de zon haaren snellen loop;

(a) Rom. 4. 18. (b) Gen. 22. 12.

By den DRUKKER dezēs T. CRAJENSCHOT,
worden uitgegeven, en zyn te bekomen, de
volgende Boeken.

J. Verlype, Predikatiën op de Zon- en Heilige dagen, Advent, Vasten, tien Geboden, en op het Leiden Jesus Christus enz. met het generaale Register, Compleet 20 Deelen in 8vo. *f* 16:7

Hennequin, Nieuw-Jaars en Lyk-Predikatiën, 2 deelen 8vo. ingenaaid. *f* 2:14

Bybelsche Historie in Vragen en Antwoorden, 2 deelen met plaaten gr. 8vo. ingenaaid. *f* 4:10

Caniffi, den volstandigen Catechismus, 5 deelen 8vo. ingenaaid, vertaald door *Smits*. *f* 9:7

Zielefyps of Christelyke Leeringe voorgesteld en uitgeleid volgens de order, op elke Vrage en Antwoord van den Mechelschen Catechismus, door *P. Verbeyen*, 5 deelen groot 8vo. ingenaaid. *f* 7:10

De Godvrugtige Leidsman, aanwyzende Hemelsche Oeffeningen en de Gebeden; en de kleine Getyden van de H. Maget Maria, nieuwe Druk, met 13 fraaije in het Kooper gesnede Platen, in Schiipadde Fr. band. *f* 1:10

Bosquet, Variations des Eglises Protestantes, 4 vol. 8vo.

———— Dito in het Hollands, 3 deelen 8vo.

———— Algemeene Historie ————

———— over de Openbaringe, 2 deelen.

———— Verhandeling van de H. Communie onder twee Gedaantens, uit het Frans vertaald door een *Roomsch Priesler*, 8vo. *f* -:14

———— Verhandelingen over den vryen Wil en de Begeerlykheid, uit het Frans vertaald door *Leonard van Rbyn*, in 8vo. *f* -:14

———— Uitlegging der Catholyke Leeringe met de Approbatiën, 8vo. *f* -:11

———— dito zonder Approbatiën. *f* -:5½

Onderwyzing en Gebeden voor de geduurige Aanbiddinge van het Alderheiligste Sacrament des Altaars met een fraaye Tytelplaat, in 8vo.

Molina, Roomsch-Catholyken Mond-Stopper, nieuwe Druk, 8vo. Fr. band. *f* -:18

Leven der groote *Catharina van Alexandrien*, Maagt en Martelaresse, gezongen door den Hoogdravenden Poët *C. Caudron*, gr. 8vo. *f* -:14

Lyk-Predikatie over Psalm XXXVIII. vs. 5, gedaan op het aaffterven van den *Wel Eerwaarden*, en *Wydberoemden Heer JACOBUS DE ROEPER*, in zyn Eerwaarde Leven R. P. en Overste van het Begynhoff te Amsterdam, door T. H. O. P. met een fraai zinnebeeldig Vignet, gr. 8vo. *f* -:7

Leerreden, uitgesproken in de Fransche (Roomsche) Kerk, op

op den Algemeene DANK-, VAST-, en BEDEDAG, over de
Text: *Hy en doet ons niet na onze zonden, en vergeld ons niet
na onze ongerechtigheden*, Pf. CII. vs. 10, uit 't Fransch ver-
taald, door D. H. D. in groot 8vo. met een fraai Koper Vignet.
f : 5½ :

Leerredenen van den Eerw. V. L. BOURDALOUE des G. v. J.,
op de Zondagen des gantschen Jaars, in den Vasten, en op de Feest-
dagen, uit het Frans vertaald door *J. Sinkel* XII Deelen in gr. 8vo.
met het Portrait des Auteurs. ingenaaid f 14:-:

J. Mulder, Leerredenen op alle de Zondagen des Jaars 4 deelen
8vo. f 4: 16:

Eenvoudige Zamenpraaken wegens 't Mirakel van Brussel; door
C. de Wit, 8vo. f -: 11:

Latynsch en Nederduitsch Vesperboek voor alle de Dagen des
Jaars, 8vo. f 1: 8:

Bondige Verhandelingen over de Wydinge der Janseniste Bisschop-
pen door *Kluyt en Peterjohn*, 8 Stukken gr. 8vo. f 2: 12:

De Advocaat der Roomsche Catholyke Kerk, of vrymoedige Ver-
dediger van derzelver Grond CONSTITUTIE, *Leere*, aanzienlyke
Beschermer-beeren; *Rechtzinnige Leeraars*, en standvastige *Bely-
ders* tegen de *Beledigende Geschriften van dezen Tyd*, in gr. 8vo.
f -: 12:

Twee Predikatiën op den Jaarlykschen Gedenkdag van het Won-
der de Heilige Steede, gedaan binnen Amsteldam door *J. NAN-
NING*, groot 8vo. met Plaatën, 8 ft.

*Sermons pour l'Avent, le Carême & quelques principales Fêtes
de l'Année prêchés à Paris, l'An 1760, & 1761 par le R. Pere du
Rivet de la Comp. de J. 4 Tomes in 8vo.* f 6: 6:

*Pensées d'un Cosmopolite à un Ami sur la Revolution de Pôlo-
gne par Mr. S. *** avec une Dedicace à sa Majesté le Roi de Prus-
se & C.* Een Werkje, waarin vrymoedig en onpartydig beoor-
deeld word, de tegenswoordige beklaaglyke Staat des Poolfschen
Ryks, benevens de behandelingen der drie vereenigde Mogend-
heden, het zelve betrekkende. in 8vo. f -: 6:

Een fraai Stel van vier Konstplaatën, als:
Een origineele Afbeelding van den Brand op 't Toneel in de
Schouwburg van Amsteldam den 11 Mey 1772. *Verbeeldende dat
Tydstip, wanneer het Scherm, daar de Flam het eerste uitbarste,
omvergebaald word*, met veel kragt en nauwkeurigheid getekend
door *P. BARBIERS*, en zeer uitvoerig in 't Koper gebragt door *C.
BOGERTS*, versierd van anderen met een fraai *twee Regels Pers-
je*, zo in 't Fransch als Hollandsch, gedrukt op best Imperiaal Pap.
a 14 ft. en op groot pap. eerste Plaatdrukken. 18 ft.

Een dito van den ysselyken Brand van den Schonwburg van de
Keizersgragt te zien, *verbeeldende een gezigt van tien Huizen,
in welks middelpunt de Schouwburg door deszelfs woedende vlam
een verscbrikkelyke vertooning maakt*, door denzelven Toekenaar,
en Plaatshyder uitgevoert, a 12 ft. de kl. pap. en 16½ ft. de groot pap.

Een dito van de *Ruinen of Overblyfsels van den Schouwburg*, zo
als

als die zich voort na den Brand vertoond hebben, na het leven op de Plaats met veel nauwkeurigheid getekend, en in 't Koper gebragt door C. BOGERTS, a 12 ft. de kl. pap. en 16½ ft. de gr. pap.

Een dito, verbeeldende de Schouwburg van binnen, zo als dezelve na den laaften vertimmering van het Theater af te zien, zich vertoond heeft; zynde daar in door denzelven Tekenaar, de verwar- ring der Aanschouwers met veel oplettendheid waargenomen, en niet minder uitvoerig dan de andere, door bovengenoemden Plaat- snyder gefneeden, a 16 ft. de klein pap. en 20 ft. de groot pap.

Kostende dit Stel te zamen op kl. p. f 2: 14, en op gr. p. f 3: 11:

Dezelve heerlyk met Kleuren afgezet: om voor de Optica Spiegel te gebruiken)

Onafgezet in drie zwarte Lyften met vergulde Kraaltjes f 6: -:
Afgezet in Lyften. f 14: -:

Zynde waardig om derzelve fraaije Uitvoeringe als Schilderyen opgehangen te worden.

Mede eenige van de Brand van buiten des Schouwburgs, en van de Brand op 't Toneel, als mede van de Schouwburg van binnen, heerlyk afgezet en geillumineerd, voor de Illuminatie Kas, waarin dezelve de fraaifte Gezigten vertoonen, het stuk f 2: 5:

Zollende deeze Afbeeldingen gevolgd worden van een nette en beknopte Beschryving des Schouwburgs, van den Oorsprong af, tot den ongelukkigigen Afbranding, zo in 't Fransch als Hollandsch, verciert van een fraai Plaatje des *Deserteurs*, in groot Octavo.

Een fraaije Afbeelding uit het Bedryf van den *Opera* des *DESERTEURS*, waar in de Brand op het Toneel het eerste ontdekt wierd, op klein pap. a 16 ft. en op groot pap. a 20 ft. in 't klein 5½ ft.

Een Afbeelding van het XII Toneel, uit den *Opera* van den *KUIPER*, zo als het door de Vlaamsche onder de Directie van den Heer J. T. NEYTS vertoond word, getekend door bovengemelden Tee- kenaar, en in 't Koper gebragt door bovengenoemden Plaatfnyder, op kl. pap. a 25 ft. en gr. pap. a 30 ft. in 't kl. gebragt 5½ ft.

Le Temple de Cnide par C. Montesquieu, nouvelle Edition, avec Figures gravées par N. le Mire, des Academies de Vienne en Au- triche, & de Rome, d'après les Dessins de C. Eisen, le Texte gravé par Drouet, à Paris 1772. zynde de Letterdruk op eene zin- delyke en fraaije wyze op de Plaat gedrukt, en de Platen zo van Te- kening als 't Graveeren, door zulk eene Meesterlyken hand uitge- voerd, dat dezelve de verwondering aller Kenners dezer edele Kunst na zich trekken, tot den goedkoop prys van f 9: 10:

Lamentations de Jérémie, Poème en quatre Chants, avec sa Priere & sa Lettre au Captifs, prêts à partir pour Babylone, par M. Desmarais, Chanoine Régulier de la St. Trinité; verciert met fraaije Kopere Platen, en zindelyk gedrukt in groot 8vo. f 1: 16:

Abregé de l'Histoire des Provinces-Unies, avec Figures, 2 Tom. en Francois & Hollandois a 9 ft.

